

aprólékos leírással idéz meg a regény. Ez a néprajzi hitelesség, szociográfiai pontosság is az Élő és emlékezz! nagy erénye — kiváló alkotássá azonban az újszerű hős-választás, a lélekrajz finomsága teszi. S az, hogy a sorsszerűség és a szabad akarat összefüggéseinek évezredek kérdéseit tudja föltenni s megválaszolni, a közelmúlttól szólván. Igaza van a regény fordítójának, *Harsányi Évának*, amikor ezt írja: „... jelentős írónak, a nagy hagyományok folytatójának tartom Valentyin Raszputyint”. (Magvető, 1976.)

MÁRKUS BÉLA

Ballada a kibernetikus székesegyházzról

IVAN DRACS VERSEIRŐL

Gyakori, de valljuk be, korántsem általánosan érvényesülő pillanata a különböző nemzeti irodalmak közeledésének, hogy az átadó és a befogadó irodalmak belső értékrendje szerint egyként kívánatos, sőt elengedhetetlen egy-egy író vagy mű bemutatása.

Ivan Dracsról évek óta tudjuk, hogy a legtehetségesebb, legmarkánsabb arcélú fiatal ukrán költő. Néhány évvel ezelőtt az *Ukrán költők* antológiájában már letette a névjegyt, de a kiadvány természetéből következően még csak azt regisztrálhatta magyar olvasója, hogy Dracs valóban felerősíti nemzedéke hangját; azé a fiatal csapaté, amely az orosz költői „új hullám” ikertestvéreként, „hatvanasok” néven robbant be az irodalomba, s amely költői erőben, merész szókimondásában, a hagyományokhoz való hűségben éppúgy mint újjító szenvedélyében, méltó társa volt Voznyeszenszkijék mozgalmának. Ma már irodalomtörténeti tény, sőt közhely, hogy e nemzedék tagjai a XX. kongresszust követő tisztulási folyamatban érték költővé, amikor szinte az ő vállukon nyugodott a költői szó rehabilitálásának megannyi terhe. Dracson kívül *Lina Kosztenko*, *Vitalij Korotics*, *Mikola Vinhranovszkij* és a közben tragikus-fiatalon elhunyt *Vaszil Szimonenko* — a csoport akkori vezéregyénisége — kiállta a próbát, sőt fiatalos lendületükkel egyszerre mozgásba hozták a személyi kultusz éveiben nagy vérveszteséget szenvedett ukrán lírát is.

A hetvenes évekre aztán, miként Jevtusenkoék „új hulláma”, a „hatvanasok” mozgalma is elcsendesedett, miközben természetesen Dracs költői tájékozódásának iránya is módosult: újabban megjelenő köteteiben a harsányabb, publicisztikusabb hangvétel helyett a töprengőbb, gondolatibb versek váltak uralkodóvá, de ezalatt változatlan maradt Dracs sajátos, balladás hangvételű, a népköltészet egyedi és általánosítható vonásait a legmodernebb eszközökkel rokonító és találkoztató — a magyar lírában is oly termékeny — alkotói attitűdje. Kitérően érzékelteti ezt a változandóságában is állandó költői szemléletet Dracs most megjelent magyar versgyűjteménye, a *Ballada a kibernetikus székesegyházzról*, amely tizenöt év termésének legjellemzőbb darabjait mutatja fel.

Ivan Dracs lírájában a ballada sajátos megújulásának, műfaji átváltozásának, módosulásának lehetünk tanúi. S ebben a mozdulatban a modern lírában közismert folklorizáló szándékon túl bizonyára az is közrejátszik, hogy a sajátosan ukrán, tehát lokálisnak tekinthető *duma* helyett Dracs a nemzetközibb, európaibb balladát szemelte ki költői stilizációjá tárgyául és eszközeül. Egy rövid felsorolás erejéig nézzük meg, mi mindenről ír Dracs balladát: *a hula-hopról, a vödörről, az elveszi-*

tett szavakról, a nyitott gyermekszemekről, a csillapíthatatlanságról, az öregasszonyról, az alkotásról, a génekről, Karmaljukról, a parasztvezérről, a három övről stb. és természetesen a kibernetikus székesegyházról. Már a felsorolt félcímekből is sejthető, hogy Dracs balladái sem tipológiailag, sem tematikailag nem tekinthetők egységesnek, sem formailag behatárolhatóknak; inkább úgy beszélhetünk róluk, mint egy hangulati, érzelmi folyamat lánczemeiről. Ebből következik, hogy legtöbbször az epikus elem is hiányzik Dracs balladának keresztelt verseiből. A költői szándék természetéről sok mindent elárul egyik ars poeticaszerű balladájában:

*Nyesett kúp vagyok. Tartalmam a végtelen-véges.
Mindegy, mi kerül belém,
dínnye vagy sugárküllőjű torma,
vagy csak fémrostú répalevél.
Formám a cinkforma. Tartalmam tőlem hogyan is függne!
Az idő formája vagyok, szükséglet szerinti tartály.
Vannak mit sem akaró napok.
Nyugszom olyankor égbolttal színültig telehintve.*

(Ballada a vödörről)

Ivan Dracs a szó legjobb értelmében közép-európai költő. Hogy mi teszi azzá? Például történelemszemlélete; az, ahogy népe sorsában az egyetemes, általános emberi értékekhez vezető és köthető szálakat keresi, ahogy a történelem legmélyéről felbuzgó „forrásokhoz” vezető utat kutatja, ahogy kapcsolatot keres és talál költő-elődeihez, az ukrán nép legjobbjaihoz. Múltbéli bolyongásait így nem a kalandozás izgalma, hanem a kapcsolatkeresés, a történelmi folytonosság vállalása határozza meg:

*Ki kétszáz éve az űrben bolyong,
Szkovorodát láttam ma villamoson,
levéve prémsapkáját, mondta: reméli
tűzűdvözetét a Napnak átadom.*

(Kés a napban)

Közvetettebb bizonyítéka közép-európaiságának az a szellemi mohóság, ahogy a világirodalom értékeit magába fogadja, gyúrja, formálja, így gazdagítva saját élménykörét és lírai eszköztárát, illetve tágítva az ukrán költészet szemhatárát. Érdeemes megemlíteni néhányat külföldi kortársai, példaképei közül, akik képzeletének olykor irányt szabnak: Hemingway és Beethoven, Picasso és Szókratész, Whitman és Mondrian. S ezek a vonzódások, kötődések nemcsak Dracs költői lehetőségeinek próbái, hanem az ukrán líra, s méginkább az ukrán nyelv teherbírásának a megmértése is. A kísérlet sikerének záloga ez esetben Ivan Dracs tehetsége volt.

Persze vannak közvetlenebb bizonyítékai is Dracs közép-európaiságának. Ilyen a már említett folklorizáló tendenciákon belül a néphagyományhoz, a népi fantázia teremtő forrásaihoz, a népköltészetből kikristályosodó, századokon átívelő magatartásformákhoz való különös vonzódása. S hogy ez Dracs esetében mennyire természetes, tudatos mozdulat, aligha kell különösebben bizonygatni. Sevcsenkótól Ticsináig, Maliskóig — akiket Dracs a versek tanúsága szerint is rokonainak tekint — szinte mindegyik ukrán költő hasonló utat járt be. Köztudott ugyanis, hogy még a XIX. század közepén is, amikor már a szerencsésebb közép-európai szomszéd népeknél lehiggadt nyelvi állapotok között fejlődhetett a nemzeti irodalom, születtek olyan cári ukázok, amelyek nemhogy az ukránok anyanyelvi művelődésre való jogát, de még az ukrán nyelv pusztá létét is kétségbe vonták. Így tehát a folklórhoz való visszatérést az ukrán lírában, s így Ivan Dracs esetében is, nemcsak egy divatos irányzattal — az avantgarddal — frigyre lépő, kiaknázatlan tartalékokkal rendelkező kincsestárnak kell tekintenünk, ahonnan ki-ki tetszése szerint vételezhet, hanem a leghatékonyabb ukrán lírai modell egyik meghatározó lehetőségének. Dracs, a most

megjelent magyar kötetének tanúsága szerint is, így tekint az ukrán folklorra. Ezért tud a népi mondókák, közmondások banálisnak látszó bölcsességére nagy ívű gondolati verset építeni, vagy a siratóénekek látszólag lamentáló egyhangúsága mellett is valódi egyéni és nemzeti drámákat felvillantani (*A bumeráng-elv, Midőn Maliskót a Majborodák temették, Sirató Pavlo Ticsinának*).

De a folklór jóize, tisztasága, áttetszősége jellemzi Dracs gondolatai verseit is, ha a „nyitott gyermekszemekbe” néz, s onnan olvassa ki az intést a felnőtteknek:

*Nagyok! Csinján az arányokkal,
mert írva van:
A sasok nyitott szemmel néznek a napba,
s látnak a gyermekek álmaikban!*

(Ballada a nyitott gyermekszemekről)

Túl a nemzeti hagyományokba való beágyazottságán, a közép-európaiságán, Ivan Dracs XX. századi költő is. Őt is rettentik a civilizációs ártalmak, s az elgépiesedéssel, az elidegenedéssel szemben ő is a természetben vél menedéket találni. De mint a legjobbaknál, Dracsnál sem menekülésről, a társadalomból való kivonulásról van szó. A költészet eszközeivel figyelmeztet a valós értékekre, miközben ő maga is, formában, gondolkodásban, érzelmekben igyekszik kerülni a talmit. S vallja, hogy:

*Ó, világ, csodavilág,
Élni kell mégis,
mert fagyasztó bajban,
mikor már ki se látszik fejünk a hóból,
s mikor már az ész is halott,
jön valaki nagy messziről,
s letépi szívéből mégis,
befűzi láncba mégis,
csak úgy semmittevésből,
a pipacsot, a pipacsot.*

(Kút a téli mezőkön)

Végezetül szólnunk kell néhány szót Héra Zoltán kitűnő fordítói teljesítményéről. Az Európa Kiadó Bika-sorozatában immár hagyománnyá vált, hogy egy külföldi költőt egyetlen magyar költő mutat be. Így bizonyára heroikusabb az idegen anyaggal való birkózás, de megnő az azonosulás lehetősége is. Hogy ez mennyire így van, azt Héra Zoltán Dracs-magyarítása is bizonyítja. Tudott érzelmes lenni, ahol az ukrán költő az volt, tudott drámai hangokat előcsalni, ahol az anyag úgy kívánta, s tudott balladai hangulatot teremteni, ahol Dracs „balladás” akart lenni. A kötet anyagát Karig Sára válogatta. (*Európa Könyvkiadó, 1977.*)

BALLA GYULA